

КАМІННЯ НЕ МОВЧИТЬ: КОНТУР ГЕРМЕНЕВТИКИ

(Баран Є. М. *Мова каміння* / Євген Баран; передм. М. Славинського.
Харків: Майдан, 2025. 116 с.)

Є автори, узявши до рук їхню книжку, без попереднього її прочитання – неначе доторком до обкладинки – дивним чином відчуваєш: у ній не тільки те, що варте уваги читачького загалу чи ретельного аналізу людей літературознавчого профілю, а й вихід далеко за межі оцінок. Серед величезної кількості сучасних художніх – і не тільки – видань, як і серед інформаційного потоку, важко не заблукати, однак дедалі складніше віднайти голос, здатний як зрівноважувати коливання похибки екзистенційних сумнівів, так і давати поштовх до глибшого проникнення в матерію світу – зокрема, у його першопричину. Мабуть, доки в літературі звучать імена тих, хто активно-невтомно фіксує світ, читач матиме змогу інтуїтивно передбачати наявність опори: під рукою – книжка, сповнена невичерпної енергії не меншою мірою, ніж сенсом людського буття.

Вихід у світ другої книжки верлібрів Євгена Барана – *«Мова каміння»* – свідчить про мимовільне, однак органічне обрання автором форми висловлень-рефлексій: *«Це історії, які просилися на Божий Світ»*, – зазначено у збірці *«Щоденник Пилата»*, що передувала названій. Є ті, хто все життя шукає відповідної мови, здатної дати голос наболілому, і реагувати на трансформаційні зміни в суспільстві, а є ті, кого історії (у цьому разі – сюжетні верлібри) ставлять перед фактом своєї появи тоді, коли їм заманеться бути почутими. Відчутно це під час прочитання, коли розумієш: письмо є «новітнім», не схожим на все те, на що очі натрапляли донині, і різюче оригінальним як за формою, так і за несподіваністю репрезентації внутрішніх почуттів і переживань.

Назву для збірки Євген Баран запозичив у поета –француза Ежена Гільвіка (1907 – 1997). Замість епіграфа – переспів *«Бажання»* (1967), де знаходимо: *«Навчитися б мови каміння»*, – ці слова суголосні тонкощам внутрішнього стану автора, який у повсякденному житті болісно реагує на надлишок банальних слів сучасності, що залишають «присмак нальоту». Назву можна розглядати і як форму спротиву шаблонному мовленню, і як герменевтичний акт – спробу ословити те, що зазвичай мовчить, бо каміння говорить там, де слова вже не здатні чогось виправити, а ще – воно фіксує межовість між живим і мертвим.

Перш ніж окреслити концептуальні контури історій у формі верлібрів, варто зауважити: до збірки входять 54 поезії, а передмову до неї написав Микола Славинський – прозаїк і журналіст, літературний критик.

Зациклення на одноманітності повсякдення, хаос якого здатний поглинати людину, не притаманне *«Мові каміння»*, де наявне гармонійне

поєднання різноманітних розмислів – від особистісних споминів з дитинства до реконструкції питань з філософськими контурами (*«що таке // мистецтво без етики // і життя без естетики // що таке правда // без кривди // добро без зла // любов без ненависти // життя без смерти»*). Однак при цьому в збірці все-таки *«домінує виразний літературоцентризм»* (Микола Славинський), оскільки *«усе, що не вдається сказати мовою літературознавства, тут ословлено поезією»*. Зокрема, оригінальною репрезентацією відповіді автора на запитання *«Що таке поезія?»* є рядки: *«Поезія (власне, виривання // за межі усталеного) // не в змісті, і навіть не в формі, // тим більше не в римі, // яка зазвичай банальна, // а в несподіваності для самого автора власних висновків»*. А ще віднаходимо верлібр, у якому прочитуємо нестандартну інтерпретацію процесу читання як спілкування автора (*«глухонімого»*) з читачем, які при цьому дивляться *«один на одного // як двоє подорожніх // з різних країв світу»*, а від *«толеранції чи симпатії»* залежить подальша динаміка розмови. Також в одному із верлібрів Євген Баран ставить риторичне запитання *«Що таке художня форма?»*, у яку втілюється внутрішній світ автора, після чого дає неординарну відповідь: *«се людина // яка знайшла // спосіб // прокричати // власну правду // якої сучасники // не почують // а нащадки // відкопуватимуть // як трипільську // культуру»*.

Вартим уваги є те, що *«Мову каміння»* доповнюють верлібри-присвяти під назвами *«Синій книжечці...»* (ідеться про складне протистояння особистості та суспільства, і, власне, про творчу особистість, *«Білого Хлопчика»*, не пристосованого до загальнолюдських норм (*«то не син газди»*), який *«пхається до світа»*, бо він *«більший за вашу межу»*); *«Синові»* (батьківське напучування, стосовно важливості вростання в сакральний простір родинної історії, що не повинна *«залишатися ахіллесовою п'ятою»*, бо сильний не той, хто зуміє переступити, а той, хто стає *«його відновленою основою»*); *«Пам'яті Миколи Мушинки»* (інтертекстуальний верлібр: на початку використано цитату Степана Пушина (*«Блискавиці б'ють у найвищі дерева»*)); головну ідею прочитуємо наприкінці: *«людина є великою у ставленні до інших, // особливо, коли їх ділить покоління. // І коли людина чує инчу людину // на відстані слова...»*); *«Татові»* (тут наявне порівняння Паушівки з епідемією іспанки (найбільша за смертністю пандемія грипу тривала з січня 1918 по грудень 1920 року) 1919 року в Європі, що постає алюзією на опустошення села – воно *«вигибає»* (за Марком Черемшиною); авторська метафора *«випадковий сусід краде // з твоєї дідищини // кусень землі»* репрезентує символічне значення – втрату не тільки почуття любові до рідної спадщини, а й духовного зв'язку з нею; власне, у цьому верлібрі *«мова каміння»* – як опір забуттю); *«Славкові»* (тут згадано про *«татові щотижневі поїздки у паушівку»*, *«маміні історії про цепендів»*, а найголовніше – Славка, що *«вчить ... любити рід»*); *«Євгенові-молодшому»* (удруге

в збірці звучить присвята синові із присутнім нагадуванням, що *«поки ти син // світ проти тебе // ніщо»*); *«Пам'яті Миколи Лесюка»* (верлібр на пошанування професіоналізму покійного викладача старослов'янської мови, який мав почуття обов'язку на професійній ниві і до останку – протягом шістдесяти років – перед студентами *«...навчав ... // бути собою, навіть, коли не знаєш, // що то таке і як його звати»*); *«Пам'яті Олега Лишеги»* (Євген Баран приходить до читача з роздумами над питанням *«Що є справжністю людських стосунків?»*) і протиставляє друзям, які, здавалося б, присутні з тобою в найважливіші життєві моменти, випадкових людей, які, виявляється, *«найвідданіші»*. Визнання того, що хоч би скільки *«бився головою об лід»*, помираєш і відходиш у Вічність у самотності, є однією з ідейних домінант верлібру).

Щодо особливостей стилю верлібрів Євгена Барана Микола Славинський у передмові *«Поезія роздумів, сенсів і прозрінь»* влучно зауважив: *«Читачеві доводиться приймати й шанувати особливості мови автора, зокрема його улюблені трансформації: "инчий", "ріжний", "герой ідної фільми"... Можливо, комусь вони видаються незвичними, зумисними, але віриться, що "камінь непорозуміння цього разу лежатиме на узбіччі..."* А ще визначальними рисами є афористичність мовлення і висока частотність гостроти висловлень, підкріплена бажанням залишатися на боці істини, що зцілює сильних, бо автор відчуває потребу знайти слова, *«від яких ворог // закам'янів би // дурень замовк // хворий виликувався // лазар знову воскрес // злодій віддав // десятину на // державний розвій // мудрий згармоніював // слово і чин // фарисей перетворився // у соляний стовп // з'їдач хліба // пам'ятав про // день завтрашній»*.

В афористичності тону, відвертому оголенні сутності, наявності елементів екзистенційних пошуків відповідей на поставлені запитання, різкому протиставленні людському звіриного, правді – кривди, мовчанню й тиші – нестриманості, істині – порожніх звуків, лаконічності та фрагментарності, відсутності пафосу, – убачаємо перегуки з мотивами творчості Тадеуша Ружевича (Польща). Наявність образів деградації, наділених навантаженням парадоксальності, глибоким філософським осмисленням становища людства споріднює певні текстові сегменти віршів Євгена Барана із верлібрами Пауля Целана (Німеччина / Румунія).

«Мова каміння» – невеличка за обсягом збірка – укотре засвідчила про свідомий вибір автором способу очищення мови від «літературщини»: у верлібрах Євген Баран намагається сказати менше, при цьому залишивши за словом більш глибокий зміст. Багатовекторність роздумів, підтекстовість висловлень, інтелектуальна гра слів, безпаузність прочитання потоку думок, полемічне гострослів'я, викривальний характер ословлення проблем буття, сув'язь різноманітних асоціацій – усе це віднаходимо у виданні *«кишенькового формату»*, занурення в яке наштотує на роздуми. В останньому вірші *«Мови каміння»* – чітка світоглядна по-

зиція автора: *«війні наперекір // я проголошуватиму // правду українського слова // це не мій вибір // це моя можливість // хоч якось впирати // українську стіну // аби вона ствердла»*.

І справді: каміння не мовчить – шукає відвертого діалогу, насамперед з тими, хто має бажання, а головне – уміє слухати... Важливо лише знайти внутрішньо подібний власному світові голос, бо *«Слів безліч. Кожний вибирає свої»* (Євген Баран).

Тетяна Торак, м. Івано-Франківськ